

Zuzanna Brunarska*

Ukraińscy migranci zarobkowi w Polsce – dlaczego tak trudno ich policzyć?

Ukrainian labour migrants in Poland. Why is it so difficult to count them?:

The article discusses the characteristics of the Ukrainian labour migration to Poland. The author tries to answer the question of why it is so difficult to estimate the actual number of Ukrainians working in Poland. The first section provides a brief overview of available data and estimates. The following sections focus on selected elements of the migration patterns which cause difficulties in estimating the size of the population of Ukrainian workers. The analyses concern, inter alia, the imperfection of the system of employers' declarations, alternative channels of legalization of stay, the temporality of migration, preferred job search and remittances sending methods, and the specificity of the main sectors of employment.

Słowa kluczowe: *migracja zarobkowa, migracje, Polska, szacunki liczebności, Ukraińcy, wzorzec migracji*

Keywords: *labour migration, migration, Poland, numerical estimates, Ukrainians, migration pattern*

* Doktorantka w Ośrodku Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego i w Instytucie Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego;
e-mail: zuzanna.brunarska@uw.edu.pl

Wstęp

Ukraina stanowi dla Polski najważniejsze źródło migracji zarobkowej i osiedleńczej¹. Obywatele Ukrainy wyraźnie dominują w statystykach cudzoziemców obecnych na polskim rynku pracy. Świadczą o tym oficjalne

¹ Tekst ten napisany został na bazie rozdziału CMR Working Paper 60/118 opracowanego w ramach programu „Otwarta Europa” Fundacji im. Stefana Batorego.

dane Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (MPiPS)² dotyczące zezwoleń na pracę i zarejestrowanych oświadczeń pracodawcy o zamiarze zatrudnienia cudzoziemca – na Ukraińców przypadało ich w 2013 r. odpowiednio 52% i 92%. Także Polska odgrywa istotną rolę na migracyjnej mapie Ukrainy. Według badania gospodarstw domowych przeprowadzonego na Ukrainie w 2012 r. przez Międzynarodową Organizację Pracy (MOP) we współpracy z Państwowym Komitetem Statystycznym Ukrainy (Ukrstat) i Instytutem Demografii i Badań Społecznych im. Ptuchy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (MOP 2012)³ Polska z udziałem 14,3% zajmowała w latach 2010-2012 drugie miejsce na liście najbardziej popularnych kierunków migracji zarobkowej Ukraińców.

Główną przyczyną wyjazdów zarobkowych Ukraińców do Polski jest chęć poprawy sytuacji ekonomicznej gospodarstwa domowego spowodowana złą koniunkturą na Ukrainie. Czynnikiem przyciągający stanowią zarobki – stosunkowo wysokie jak na ukraińskie standardy. Średnia miesięczna pensja na Ukrainie wyniosła w kwietniu 2014 r. równowartość ok. 890 zł, podczas gdy w Polsce przeciętne wynagrodzenie w I kwartale 2014 r. sięgało 3900 zł⁴. Ponadto migracja zarobkowa jest często jedyną alternatywą wobec braku możliwości znalezienia zatrudnienia na Ukrainie.

Powszechnie uznaje się, że oficjalne statystyki nie odzwierciedlają dostatecznie dobrze rzeczywistej liczby migrantów zarobkowych z Ukrainy w Polsce. Niniejszy tekst ma na celu znalezienie odpowiedzi na pytanie, co utrudnia policzenie ukraińskich pracowników na polskim rynku pracy.

(Nie)znana liczebność migrantów zarobkowych z Ukrainy w Polsce

Wiedzy na temat liczebności Ukraińców przebywających i pracujących w Polsce dostarczają m.in. statystyki Urzędu do Spraw Cudzoziemców (UdSC)⁵ i Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (MPiPS). Według da-

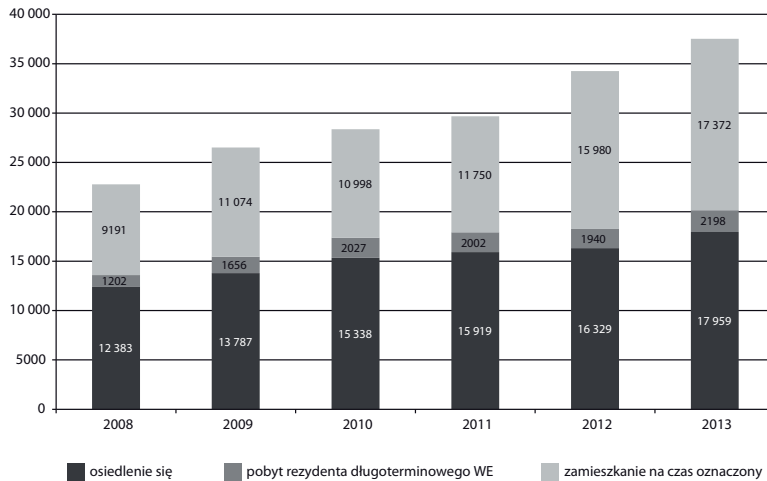
² Wszelkie dane dotyczące zezwoleń na pracę i oświadczeń cytowane w tekście odwołują się do statystyk MPiPS dostępnych na stronie: <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>.

³ Dane z publikacji: *Report on the Methodology, Organization and Results of a Modular Sample Survey on Labour Migration in Ukraine* 2013.

⁴ Płace na Ukrainie podaję za Ukrstat, http://www.ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/zp_u.htm [dostęp 28 maja 2014 r.], płace w Polsce za ZUS, <http://www.zus.pl/default.asp?p=1&id=24> [dostęp 28 maja 2014 r.]. Warto pamiętać, że często Polacy wykonujący tę samą pracę co Ukraińcy na polskim rynku pracy mogą liczyć na wyższe stawki płac.

⁵ Dostępne na stronie: <http://www.udsc.gov.pl/Zestawienia,roczne,233.html>.

Wykres 1. Ważne karty pobytu wśród obywateli Ukrainy według rodzaju zezwolenia (stan na 31 grudnia danego roku)*

* Dla 2013 r. jest to 9 grudnia.

Źródło: na podstawie danych UdSC, <http://www.udsc.gov.pl/Zestawienia,roczne,233.html>.

nych UdSC z 9 grudnia 2013 r. w Polsce mieszkało prawie 38 tys. obywateli Ukrainy mających ważne karty pobytu różnego typu (co stanowiło ok. 31% wszystkich ważnych kart pobytu). Dominowali wśród nich posiadacze trzech typów kart: na osiedlenie się, zamieszkanie na czas oznaczony i pobyt rezydenta długoterminowego Wspólnot Europejskich. Pozostałe trzy typy (ochrona uzupełniająca, pobyt tolerowany i status uchodźcy) stanowiły w wypadku obywateli Ukrainy niewielki odsetek pobytych (w 2013 r. – łącznie 0,4% wszystkich kart pobytu). Wykres 1 obrazuje zmiany liczebności trzech dominujących typów kart należących do Ukraińców w ostatnich latach.

Liczba obywateli Ukrainy legalnie przebywających w Polsce systematycznie rosła w latach 2008–2013. Również sięgając wstecz, wyraźnie można zauważyć wzrost liczby obywateli Ukrainy przebywających w Polsce. Przykładem jest rosnąca populacja posiadaczy zezwolenia na osiedlenie się – w 2013 r. prawie 18 tys. Ukraińców miało kartę pobytu z celem „osiedlenie się”. Tymczasem 14 lat wcześniej zezwolenie na pobyt stały w Polsce miało tylko niecałe 4 tys. Ukraińców⁶. W ostatnich latach osiedleniem się

⁶ A. Górny, *The role of social, economic and political networks in settlement migration to Poland: the case of Ukrainian migrants*, niepubl. praca doktorska, Department of Social Science, School of Slavonic and East European Studies, University College London, 2002.

w Polsce rocznie było zainteresowanych ok. 1,5–2 tys. Ukraińców. Znacznie popularniejszą formą legalizacji pobytu było zamieszkanie na czas oznaczony – ubiegało się o nią 8–10 tys. obywateli Ukrainy rocznie.

Większość Ukraińców przybywających do Polski pochodzi z terenów Zachodniej Ukrainy. Przestrzenne zróżnicowanie pochodzenia ukraińskich migrantów przyjeżdżających do Polski w pewien sposób wyraża się liczebnością wiz wydawanych przez poszczególne konsulaty RP na Ukrainie. Około połowy wiz przypadało w ostatnich latach na konsulat we Lwowie (w 2013 r. było to 44%⁷). Tendencję tę potwierdzają badania gospodarstw domowych na Ukrainie z 2008⁸ i 2012 r. Według pierwszego z nich ponad $\frac{3}{4}$ ukraińskich migrantów zarobkowych w Polsce w latach 2005–2008 pochodziło z regionu Zachodniej Ukrainy, według drugiego – prawie 94% migrujących w latach 2010–2012.

Trudno oszacować, ilu Ukraińców przebywa na terenie Polski bez wymaganych dokumentów. Nieudokumentowany pobyt stanowi jedną z podstaw, by mówić o nieregularności migracji. Druga dotyczy podejmowania się nierejestrowanej pracy w Polsce, trzecia – nielegalnego przekraczania granicy. Jak pokazują liczne badania, Ukraińcy o nieregulowanym statusie na ogół reprezentują drugą kategorię, tzn. legalnie przekraczają granicę, ich pobyt jest udokumentowany, ale podejmują się nierejestrowanej pracy, co czyni ich migrację nieregulowaną.

W 2012 r. państwo polskie zaoferowało nielegalnym migrantom sposób na wyjście z nielegalności – w ramach akcji abolicyjnej zarejestrowano prawie 2,2 tys. wniosków o legalizację pobytu złożonych przez obywateli Ukrainy przebywających w Polsce bez wymaganych dokumentów⁹. Stanowiło to ok. $\frac{1}{4}$ wszystkich złożonych wniosków. Abolicja z 2012 r. odbywała się na bardziej liberalnych zasadach w stosunku do abolicji z lat poprzednich (2003 i 2007), co umożliwiło liczniejszy udział w niej Ukraińców¹⁰. Trudno jednak

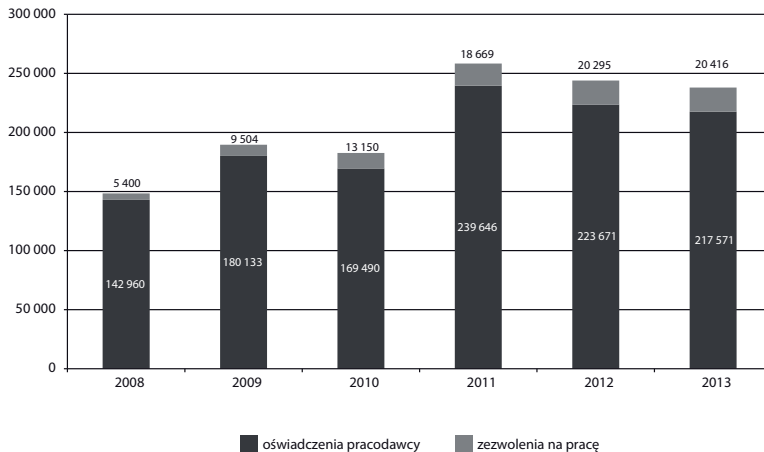
⁷ W tym samym roku 18% wiz wydał konsulat w Łucku, 16% – wydział konsularny ambasady w Kijowie, po 8% – konsulaty w Winnicy i w Charkowie, 5% – w Odessie i 2% – w Sewastopolu (dane ze strony Dyrekcji Generalnej do Spraw Wewnętrznych Komisji Europejskiej).

⁸ Badanie przeprowadził w 2008 r. Ukraiński Ośrodek na rzecz Reform Społecznych (UCSR) wraz z Państwowym Komitetem Statystycznym Ukrainy (UCSR i Ukrstat 2008), dane z publikacji: *Ukrainian external labour migration*, 2009.

⁹ Dane dostępne na stronie: <http://www.udsc.gov.pl/Rok,po,abolicji,dla,cudzoziemcow,2223.html> [dostęp 30 maja 2014 r.].

¹⁰ W poprzednich akcjach abolicyjnych łącznie wzięło udział tylko ok. 200 Ukraińców. W ostatniej abolicji odstąpiono od wymogu posiadania środków wystarczających na pokrycie kosztów utrzymania i leczenia migranta oraz członków jego rodziny, a także

Wykres 2. Liczba zarejestrowanych oświadczeń i wydanych zezwoleń na pracę obywateli Ukrainy w Polsce w latach 2008–2013

Źródło: na podstawie danych MPiPS, <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>.

na podstawie liczby złożonych wniosków szacować skalę nieregularnej migracji z Ukrainy. Część nielegalnych migrantów mogła bowiem nie spełniać warunków abolicji, a część spełniających warunki mogła nie złożyć wniosku w obawie przed negatywną decyzją i wydaleniem z terytorium Polski.

Biorąc pod uwagę liczbę wydanych zezwoleń na pracę i zarejestrowanych oświadczeń pracodawcy, należy stwierdzić, że Ukraińcy obok Mołdawian i Białorusinów stanowią najliczniejszą grupę cudzoziemców legalnie pracujących w Polsce. W 2013 r. Ukraińcom wydano 20,4 tys. zezwoleń na pracę oraz zarejestrowano na nich 217,6 tys. oświadczeń. System oświadczeń rejestrowanych przez pracodawcę w powiatowym urzędzie pracy oferujący (m.in. Ukraińcom) uproszczoną procedurę legalizacji zatrudnienia jest najpopularniejszą formą legalnego zatrudnienia obywateli Ukrainy w Polsce¹¹. Wykres 2 przedstawia zmiany liczby wydanych zezwoleń na pracę i zarejestrowanych oświadczeń o zamiarze zatrudnienia cudzoziemca w odniesieniu do obywateli Ukrainy w ostatnich kilku latach.

zrezygnowano z wymogów dotyczących miejsca zamieszkania (poprzednio konieczne było przedłożenie tytułu prawnego do lokalu) i wykonywania pracy.

¹¹ W 2013 r. liczba wydanych zezwoleń na pracę stanowiła niecałe 10% liczby zarejestrowanych w tym roku oświadczeń.

Dane MPiPS wskazują na wzrost łącznej liczby oświadczeń i zezwoleń na pracę – ze 148 tys. w 2008 r. do ok. 250 tys. w latach 2011–2013. Trzeba jednak mieć na uwadze, że wzrost ten wcale nie musi świadczyć o faktycznym wzroście liczby zatrudnionych, a mógł być jedynie efektem stopniowego upowszechnienia się systemu oświadczeń. System ten zaczął funkcjonować w drugiej połowie 2007 r. i w okresie od sierpnia do grudnia 2007 r. powiatowe urzędy pracy zarejestrowały łącznie tylko nieco ponad 20 tys. oświadczeń. Można założyć, że uproszczona procedura zarówno przyciągnęła nowych migrantów, dotychczas niedecydujących się na migrację do Polski ze względu na trudności z legalizacją zatrudnienia, jak i umożliwiła legalizację zatrudnienia części migrantów podejmujących się do tej pory pracy nierejestrowanej. Jednak abstrahując od systemu oświadczeń, który jest podatny na wahania koniunkturalne związane m.in. z popytem na pracowników w takich sektorach jak rolnictwo czy budownictwo (stąd potencjalnie spadek po 2011 r.), należy zauważyć, że w ostatnich latach następował wzrost liczby Ukraińców zatrudnionych na podstawie zezwoleń na pracę. Liczba zezwoleń wydanych Ukraińcom wzrosła bowiem z 5,4 tys. w 2008 r. do 20,4 tys. w 2013 r.

Istniejące szacunki co do wielkości populacji Ukraińców podejmujących się nierejestrowanej pracy w Polsce są, podobnie jak szacunki dotyczące liczby Ukraińców przebywających w Polsce bez wymaganych dokumentów, mało wiarygodne, a jednocześnie trudne do zweryfikowania. Wynika to z braku metodologii, która by pozwoliła na zmierzenie populacji nieregularnych migrantów, i dlatego do istniejących szacunków należy podchodzić z dużą ostrożnością. K. Iglicka i K. Gmaj cytowały artykuł prasowy z 2005 r. powołujący się na Urząd do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców (poprzednika UdSC), gdzie była mowa o 250 tys. nieudokumentowanych migrantów z Ukrainy¹². Autorki przytaczały także szacunki prof. A. Rajkiewicz, oceniającego populację Ukraińców nielegalnie pracujących w Polsce na 500 tys. osób. Tymczasem M. Jaroszewicz i L. Szerepka powoływali się na szacunki ukraińskiego MSZ, mówiące o 300 tys. Ukraińców pracujących w Polsce w ogóle¹³. Pomocne mogą być także wyniki istniejących badań. Badanie Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP) 2012 wykazało, że w latach 2010–2012 wśród migrantów zarobkowych z Ukrainy tylko 28% miało uregulowany status zarówno pod względem pobytu w Polsce, jak i zatrudnienia. Jednocześnie w badaniu tym oszacowano liczbę migrantów

¹² K. Iglicka, K. Gmaj, *Undocumented Migration. Counting the Uncountable. Data and Trends across Europe. Country report Poland*, Clandestino 2008.

¹³ M. Jaroszewicz, L. Szerepka, *Wyzwania migracyjne w państwach wschodniego sąsiedztwa Unii Europejskiej*, OSW, Warszawa 2007.

zarobkowych z Ukrainy w Polsce w tym okresie na 168,4 tys. osób. Około 1/3 respondentów badania RDS (*Respondent-driven sampling*), przeprowadzonego przez Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego (OBM UW) w 2010 r. w Warszawie i okolicach¹⁴, nie miało dokumentów uprawniających do legalnej pracy. Badanie RDS z 2012 r. wykazało spadek odsetka nielegalnie pracujących Ukraińców (do 10%), co może mieć związek z upowszechnieniem się systemu oświadczeń¹⁵. Polscy eksperci migracyjni przebadani metodą Delhi w ramach projektu „Forecasting migration between the EU, V4 and Eastern Europe: impact of visa abolition” ocenili liczbę migrantów z Ukrainy w Polsce na 240 tys. osób. Oszacowali oni przy tym, że 45% migrantów z Ukrainy ma nieuregulowany status (pod względem pobytu i/lub zatrudnienia)¹⁶.

Weryfikację oficjalnych danych, nawet biorąc pod uwagę wyniki badań wskazujące na skalę nielegalności, utrudnia specyfika migracji zarobkowej Ukraińców do Polski. Po pierwsze, część migrantów wykorzystuje alternatywne (często niedające podstaw do legalnego wykonywania pracy) kanały legalizacji pobytu, wymykając się tym samym oficjalnym statystykom dotyczącym zatrudnienia. Po drugie, sam system oświadczeń jest podatny na manipulacje. Dodatkowo szacunki utrudnia sezonowy charakter migracji, specyfika głównych sektorów, w których Ukraińcy podejmują pracę w Polsce, oraz preferowane metody poszukiwania pracy i transferu dochodów za granicę. Wszystkie te kwestie będą analizowane w kolejnych rozdziałach artykułu.

Specyfika systemu oświadczeń oraz alternatywne kanały legalizacji pobytu

Funkcjonujący w Polsce system zbierania informacji o liczbie wydanych zezwoleń na pracę i zarejestrowanych oświadczeń o zamiarze powierzenia

¹⁴ *Mobilność i migracje w dobie transformacji – wyzwania metodologiczne*, RDS Polska, 2010, OBM UW.

¹⁵ A. Górny, P. Kaczmarczyk, J. Napierała, S. Toruńczyk-Ruiz, *Raport z badania imigrantów w Polsce*, OBME, Warszawa 2013.

¹⁶ Projekt realizowany był przez konsorcjum na czele z Ośrodkiem Studiów Wschodnich (<http://www.osw.waw.pl/pl/projekty/forecasting-migration-between-eu-v4-and-eastern-europe-impact-visa-abolition>). Na pytanie dotyczące szacunków liczby migrantów z Ukrainy w Polsce i odsetka wśród nich migrantów nieregularnych odpowiedzi udzieliło 15 ekspertów. Cytowane liczby są średnią arytmetyczną z wartości zadeklarowanych przez ekspertów w II turze badania Delphi. Więcej zob. *Forecasting migration between the EU, V4 and Eastern Europe: impact of visa abolition. Project's Final Report*, M. Jaroszewicz, M. Lesińska (red.), OSW, Warszawa 2014.

pracy cudzoziemcowi nie pozwala na kontrolę nad faktyczną liczbą zatrudnionych w ten sposób migrantów. Wykonując legalną pracę u kilku pracodawców lub podejmując zatrudnienie więcej niż raz w ciągu roku (np. dwa razy po 3 miesiące), ten sam migrant w statystykach liczony jest kilkakrotnie. Krótkoterminowość pobytów sprawia też, że liczba migrantów zatrudnionych jednocześnie w danym czasie jest niższa niż liczba oświadczeń wystawionych w danym roku. Poza tym dane MPiPS odnoszą się do liczby zarejestrowanych oświadczeń, a nie wydanych na ich podstawie wiz czy też faktycznego przyjazdu cudzoziemca do Polski i podjęcia przez niego pracy na podstawie oświadczenia. Dodatkowo z uwagi na łatwość rejestrowania oświadczenia pojawiły się różnego rodzaju nieprawidłowości, sprawiające, że liczba wydanych oświadczeń nie może być traktowana jako odzwierciedlenie faktycznego stanu zatrudnienia. Mówi się o istnieniu nieformalnego rynku, na którym dokonuje się handel oświadczeniami (firma, rejestrując oświadczenie, otrzymuje za swoją „usługę” wynagrodzenie, a cudzoziemiec dostaje podstawę do ubiegania się o wizę z prawem do pracy). Wobec fikcyjności nabywanych oświadczeń faktyczne poszukiwania pracy odbywają się często już po przyjeździe do Polski. Nadużyć dokonują często sami migranci, wykorzystując oświadczenie do uzyskania wizy z prawem do pracy, ale niepodejmującej jej u pracodawcy, który wystawił im oświadczenie. Taka strategia umożliwia im zatrudnienie się u innego pracodawcy, w tym zagranicznego (szczególnie, jeśli udało im się uzyskać wizę Schengen).

Trudno również wnioskować o faktycznej liczbie Ukraińców podejmujących pracę na terenie Polski na podstawie liczby wydanych wiz, ponieważ część wiz może nie być wykorzystywana zgodnie z ich przeznaczeniem, np. cudzoziemiec wjeżdżający na podstawie wizy w celu odwiedzin u znajomych/rodziny, może w rzeczywistości przyjeżdżać z zamiarem podjęcia pracy bez zezwolenia. Wcześniej (po 2003 r., a przed wejściem Polski do strefy Schengen) powszechny wśród ukraińskich migrantów był proceder wykorzystywania wiz turystycznych w celu realizacji krótkoterminowych wyjazdów zarobkowych. Obecnie w wyniku pojawienia się uproszczonej procedury zatrudniania cudzoziemców ze Wschodu funkcję tę w dużej mierze przejęły oświadczenia. Jednak proceder wykorzystywania wiz turystycznych do wjazdu na teren RP i podejmowania pracy nierejestrowanej wciąż istnieje – badanie MOP 2012 wykazało, że 8% migrantów zarobkowych z Ukrainy pracowało w Polsce w latach 2010–2012, mając tylko wizę turystyczną.

Warto także pamiętać, że Ukraińcy mający polskie korzenie mogą skorzystać z przywilejów, jakie oferuje Karta Polaka¹⁷. Umożliwia ona m.in. bezpłatne otrzymanie wielokrotnej wizy krajowej oraz zwalnia z konieczności posiadania zezwolenia na pracę. Od momentu wejścia w życie ustawy (2008 r.) do końca września 2014 r. polskie jednostki konsularne na Ukrainie pozytywnie rozpatrzyły ponad 59 tys. wniosków o przyznanie Karty Polaka (dane MSZ). Podobnie z punktu widzenia utrudniania szacunków rzeczywistej liczby Ukraińców pracujących w Polsce wpływa obecność innych kategorii cudzoziemców zwolnionych z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę (np. studenci studiów dziennych mający ważną kartę pobytu). Przedstawiciele tych grup mają prawo pracować bez zezwolenia, ale nie wiadomo, ilu z nich z tego prawa korzysta w danym momencie.

Czasowy wymiar migracji

Wśród migrantów z Ukrainy przyjeżdżających do Polski dominują migranci krótkoterminowi¹⁸. W szczególności migranci zarobkowi z Ukrainy reprezentują w zdecydowanej większości model migracji cyrkulacyjnej, który zakłada powtarzające się przemieszczanie się migranta między krajem pochodzenia a krajem przyjmującym. Odróżnia to Polskę od takich krajów docelowych ukraińskiej migracji w ramach UE, jak Portugalia czy Hiszpania, które charakteryzują wyjazdy na dłuższy okres¹⁹. Do wyboru takiego modelu w wypadku Polski zachęca bliskość geograficzna, przekładająca się na stosunkowo niewielki koszt połączeń komunikacyjnych i krótki czas podróży między Polską a Ukrainą, oraz istniejące uwarunkowania instytucjonalne: system oświadczeń promujący zatrudnienie tymczasowe wśród migrantów ze Wschodu, w tym Ukraińców; system wydawania zezwoleń na pracę i reżim wizowy również sprzyjające migracji czasowej.

Założenia systemu oświadczeń dopuszczające zatrudnienie maksymalnie na 6 z 12 następujących po sobie miesięcy niejako wymuszają domina-

¹⁷ Dla osób posiadających związki z Polską – zgodnie z ustawą o Karcie Polaka z 7 września 2007 r., http://www.msz.gov.pl/files/Akty%20prawne/ustawy/ustawa_karta_polaka.pdf.

¹⁸ Przyjęto określać, że migracja krótkoterminowa dotyczy wyjazdów trwających od 3 do 12 miesięcy (definicja ONZ). W tym wypadku należałoby jednak odnosić ten termin raczej do ruchów trwających do 6 miesięcy (bez dolnego ograniczenia).

¹⁹ R. Hosnedlová, M. Stanek, *Ukrainian migration to Spain: sociodemographic profile, mobility patterns and migratory projects* [w:] *Imigração ucraniana em Portugal e no sul da Europa: a emergência de uma ou várias comunidades*, M. Baganha, J. Margues, P. Góis (red.), Alto Comissariado para a Imigração e Diálogo Intercultural, Lizbona 2010.

cję pracowników krótkoterminowych. Duża część migrantów wykorzystuje pełen dozwolony okres, pół roku spędzając na Ukrainie, pół w Polsce. Popularny jest także zwyczaj wykorzystywania urlopu (często bezpłatnego) na rzecz wyjazdów zarobkowych do Polski. Wśród zezwoleń na pracę także przeważają krótkookresowe – ok. 70% zezwoleń typu A w latach 2010–2013 wystawionych zostało na okres od 3 do 12 miesięcy. Zezwolenia na okres od 1 do 2 lat stanowiły przy tym mniej niż ¼ wszystkich zezwoleń wydawanych Ukraińcom, a zezwolenia na okres powyżej 2 lat – tylko ok. 5–6%. Jednocześnie przedłużenia zezwoleń wydanych wcześniej stanowiły jedynie ok. 1/5 wszystkich zezwoleń.

Duża część ukraińskich migrantów zarobkowych zostawia rodziny na Ukrainie, wobec czego konieczność powrotów do kraju pochodzenia, wynikająca z wymogów wizowych, jest dodatkowo umotywowana chęcią (lub koniecznością) odwiedzania rodziny. Niewątpliwie związki z Ukrainą (rodzina, znajomi, dom lub mieszkanie, na które często odkładają zarobione pieniądze) sprawiają, że większość migrantów zarobkowych z Ukrainy raczej nie zdecydowałaby się osiedlić w Polsce na stałe. Jednocześnie można się spodziewać, że w przypadku umożliwienia im dłuższych pobytów w Polsce, znaczna część z nich byłaby skłonna z tego skorzystać. Trzy czwarte ukraińskich respondentów badania Instytutu Polityki Społecznej (IPS)²⁰ wyraziło chęć przedłużenia swojego pobytu w Polsce (pod warunkiem legalnego zatrudnienia²¹). Dłuższe dozwolone okresy pobytu uchroniłyby być może część migrantów przed wpadnięciem w pułapkę nieudokumentowanego pobytu. Dla zdecydowanej większości migrantów z Ukrainy nielegalnie przebywających na terenie Polski pobyt stał się nielegalny na skutek pozostania wewnątrz granic RP dłużej, niż byli do tego uprawnieni (niż uprawniała ich do tego posiadana przez nich wiza lub karta pobytu). Jako że wyjazd z Polski może dla nich skutkować tymczasowym zakazem wjazdu na teren UE, na ogół starają się pozostać w Polsce możliwie jak najdłużej.

O cyrkulacyjnym charakterze migracji z Ukrainy do Polski świadczą m.in. wyniki badania RDS z 2010 r. – mediana liczby przyjazdów do Polski wśród respondentów wyniosła 5 przyjazdów, a ok. 1/5 badanych miała

²⁰ M. Szyłko-Skoczny, M. Duszczyk, *Raport z realizacji zadania pt. „Przeprowadzenie badań wśród pracowników tymczasowych z państw sąsiadujących w kontekście ich aktualnych (i przyszłych) związków z polskim rynkiem pracy”*, Instytut Polityki Społecznej, na zlecenie Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2010.

²¹ Należy mieć na uwadze, że badanie dotyczyło pracowników z Ukrainy zatrudnionych na podstawie oświadczeń, a w próbie znalazły się raczej osoby zatrudnione legalnie (pracodawca musiał wyrazić zgodę na ich udział w badaniu).

za sobą więcej niż 10 przyjazdów²². Jednocześnie dla więcej niż 80% przebadanych migrantów zarobkowych obecny (w momencie badania) pobyt w Warszawie rozpoczął się w 2010 r., co oznacza, że większość z nich przebywała w Polsce krócej niż 5–7 miesięcy²³. Fakt, że wśród ukraińskich migrantów zarobkowych pracujących w Polsce dominują migranci cyrkulacyjni, potwierdzają także rezultaty obu tur badania gospodarstw domowych na Ukrainie (UCSR i Ukrstat 2008 i MOP 2012). Przeciętny wyjazd do Polski dla 56% migrantów w latach 2005–2008 trwał od 1 do 3 miesięcy. 17% przyjeżdżało na okres od 3 do 6 miesięcy, 6% spędzało w Polsce od pół roku do roku, a tylko 3,5% przyjeżdżało na rok i dłużej. Analogiczne odsetki wyniosły dla badania z 2012 r. odpowiednio 45,5% i 19%; 2% i 2% dla migrantów w latach 2010–2012. Przy tym według badania z 2008 r. dla 32% był to pierwszy zarobkowy wyjazd do Polski, dla ponad połowy był to już przynajmniej drugi, a co najwyżej piąty przyjazd, a 17% odwiedziło Polskę w celach zarobkowych już więcej niż 5 razy. Badanie z roku 2012 dało podobne rezultaty: ok. 1/3 miała za sobą tylko jeden wyjazd, 40% zadeklarowało, że jeździ kilka razy do roku, a co czwarty – co miesiąc lub częściej.

Najwięcej oświadczeń dla Ukraińców jest przy tym rejestrowanych w okresie od lutego do maja – średnio dwukrotnie więcej niż w okresie od września do grudnia. Może to świadczyć o sezonowości migracji, zakładając, że pracodawcy rejestrują oświadczenia o zamiarze zatrudnienia cudzoziemca z pewnym wyprzedzeniem. Biorąc pod uwagę fakt, że Ukraińcy zatrudniani w budownictwie i rolnictwie często wykonują pracę nierejestrowaną, można się spodziewać jeszcze wyższych wskaźników sezonowości zatrudnienia Ukraińców w Polsce.

Wśród Ukraińców przyjeżdżających do Polski do pracy są osoby, które nie są w stanie utrzymać się na Ukrainie, i wobec braku perspektyw na szybką poprawę sytuacji gospodarczej w kraju migracja zarobkowa jest dla nich rozwiązaniem długoterminowym. Są jednak i osoby, które migrację traktują jako środek do realizacji konkretnego celu, np. kupna domu czy mieszkania, remontu, posłania dzieci na studia. Ci drudzy przyjeżdżają epizodycznie, cyrkulacja nie staje się dla nich sposobem na życie. Jak pokazują badania, pozostają oni jednak w mniejszości²⁴. Oprócz migrantów, którzy decydują się na cyrkulację ze względów rodzinnych lub ze względu na innego rodzaju powiązania z krajem pochodzenia, są też osoby, które,

²² Por. z wynikami badania RDS z 2012 r. – A. Górny, P. Kaczmarczyk, J. Napierała, S. Toruńczyk-Ruiz, *Raport z badania imigrantów*, *op. cit.*

²³ Badanie było realizowane w okresie od maja do lipca 2010 r.

²⁴ Zob. m.in. K. Iglicka, K. Gmaj, W. Borodzicz-Smoliński, *Circular Migration Patterns*, *op. cit.*

jak pisze K. Iglicka i inni, wpadły w pułapkę cyrkulacji i przyjmują wzorzec migracji cyrkulacyjnej dość bezrefleksyjnie, nie zastanawiając się, czy stanowi ona dla nich optymalne rozwiązanie i nie próbują szukać możliwości na legalizację dłuższego pobytu²⁵. Spośród respondentów badania Fundacji Batorego i Fundacji Ośrodek Badań nad Migracjami (OBMF)²⁶ ponad połowa nie zamierza zaprzestać cyrkulacji. Wśród warunków determinujących jej zakończenie respondenci zaznaczali najczęściej wyższe zarobki, likwidację korupcji i poprawę sytuacji gospodarczej na Ukrainie. Biorąc pod uwagę niskie prawdopodobieństwo przekształcenia się migracji cyrkulacyjnej w długotrwałą oraz nikłe szanse na spełnienie w najbliższym czasie warunków deklarowanych przez migrantów jako determinujące zakończenie cyrkulacji, można powiedzieć, że jest to dość trwała forma mobilności. W odniesieniu do tego typu mobilności można mówić o zjawisku tzw. trwałej tymczasowości²⁷.

Reasumując, należy stwierdzić, że praktyka liczenia dokumentów a nie osób w połączeniu z krótkoterminowym, cyrkulacyjnym charakterem migracji nie ułatwia wnioskowania na temat faktycznej liczby migrantów zarobkowych z Ukrainy w Polsce.

Preferowane kanały poszukiwania pracy i transferu dochodów

Na rynku (zarówno po stronie polskiej, jak i ukraińskiej) funkcjonują agencje pośrednictwa pracy, organizujące zatrudnienie Ukraińców w Polsce. Jednak niewielka część migrantów decyduje się na korzystanie z ich usług. Częściowo z powodu opłat – autorzy raportu Stowarzyszenia Interwencji Prawnej (SIP)²⁸ piszą o kwotach rzędu od 100 euro za znalezienie pracy do 300–500 euro za pomoc z dokumentami i wizą. Większość migrantów bazuje na kanałach nieformalnych, głównie korzystając z pośrednictwa rodziny i znajomych. Ten kanał poszukiwania pracy jest szczególnie popularny w sektorze usług domowych. Polecanie sobie pomocy domowych w gronie znajomych i rodziny nierzadko skutkuje tym, że jedna osoba wykonuje pracę we wszystkich gospodarstwach domowych, składających

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Obywatele Ukrainy w Polsce: obecność na rynku pracy i transfery pieniężne*, maj–czerwiec 2012.

²⁷ D. Stola, *Mechanizmy i uwarunkowania migracji zarobkowych do Polski w świetle wywiadów pogłębionych z przybyszami z b. ZSRR*, „Prace Migracyjne” 1997, nr 11.

²⁸ *Ziemia obiecana? Warunki pracy cudzoziemców w Polsce*, W. Klaus (red.), SIP, Warszawa 2011.

się na daną rodzinę. Często więc rolę pośrednika pełni niejako sam pracodawca – migranci wykorzystują jego sieć kontaktów²⁹. Jednocześnie, aby nie być zmuszonym za każdym razem szukać pracy od nowa, popularne jest stosowanie zastępstw – gdy migrant zmuszony jest wyjechać, organizuje na swoje miejsce zaufanego zmiennika na czas nieobecności w Polsce i dzięki temu nie traci miejsca pracy. Innym sposobem na znalezienie pracy jest odwiedzanie miejsc (nieformalnych giełd pracy), w których migranci są werbowani przez pracodawców szukających pracowników (tzw. birże, np. Piaseczno)³⁰. Ważną rolę (szczególnie w przypadku pracowników sezonowych, głównie zatrudnionych w rolnictwie) odgrywa instytucja kierowcy. Kierowcy nie tylko dowożą pracownika na miejsce pracy, ale także pełnią rolę pośredników załatwiających migrantom pracę³¹. Zdarza się, że są też zaangażowani w handel oświadczeniami³².

Zgodnie z wynikami obu tur badań gospodarstw domowych na Ukrainie 80% migrantów zarobkowych z Ukrainy przyjeżdżających do Polski znajdowało zatrudnienie przez znajomych i rodzinę. Przy tym w pierwszej turze ok. 20% migrujących w latach 2007–2008, a w drugiej – 9% w latach 2010–2012 szukało pracy bezpośrednio u pracodawcy, a tylko odpowiednio 9% i 18% korzystało z usług pośredników³³. Badanie RDS (2010) wykazało, że prawie połowa respondentów znalazła swoją obecną pracę za pośrednictwem rodziny i znajomych mieszkających w Polsce, ok. 1/5 korzystało z pomocy rodziny i znajomych mieszkających na Ukrainie. Łącznie daje to 70% przypadające na pośrednictwo rodziny i znajomych³⁴. Spośród ukraińskich respondentów badania IPS³⁵ 66% znalazło pracę dzięki znajomym, 22% korzystało z usług pośredników.

Powyższe dane potwierdzają rolę, jaką w migracji z Ukrainy do Polski odgrywają sieci migracyjne, począwszy od sieci tworzonej przez rodzinę

²⁹ M. Kindler, *A risky business? Ukrainian migrant women in Warsaw's domestic work sector*, IMISCOE Dissertations, Amsterdam University Press, Amsterdam 2011.

³⁰ Opis sytuacji panujących na birżach – zob. np. *Ziemia obiecana? Warunki pracy*, op. cit.; W. Adamiec, *Nieformalna giełda pracy – przypadek instytucji ekonomicznej skupiającej Ukraińców* [w:] *Między jednością a wielością. Integracja odmiennych grup i kategorii imigrantów w Polsce*, A. Grzymała-Kazłowska (red.), OBM UW, Warszawa 2008.

³¹ Opis zasad funkcjonowania układu migrant–kierowca znaleźć można np. w publikacjach: *Ziemia obiecana? Warunki pracy*, op. cit.; M. Kindler, *A risky business?*, op. cit.

³² *Ziemia obiecana? Warunki pracy*, op. cit.

³³ Respondent mógł udzielić kilku odpowiedzi.

³⁴ 17% znalazło pracę dzięki ogłoszeniu (w prasie, internecie, radiu, telewizji), 2% przez nieformalnych pośredników (np. kierowców), 1% przez nieformalną giełdę pracy, a tylko 5% korzystało z usług biur i agencji pośrednictwa pracy.

³⁵ M. Szyłko-Skoczny, M. Duszczyk, *Raport z realizacji zadania*, op. cit.

i znajomych, na sieci nieformalnego pracodawcy skończywszy. Jak pokazują wyniki badań OBM UW, będące efektem realizacji projektów badawczych MPLM i IDEA³⁶, sieci społeczne odgrywają zasadniczą rolę w procesie kształtowania się migracji z Ukrainy do Polski. Są przy tym zarówno podstawą funkcjonowania migrantów cyrkulacyjnych (choćby wsparcie udzielane nowo przybyłym przez bardziej doświadczonych migrantów), jak i stymulują migrację osiedleńczą (w szczególności przekształcanie się migracji krótkookresowej w długotrwałą).

Również w wypadku wyboru metod transferu dochodów do kraju pochodzenia migranci zarobkowi z Ukrainy preferują kanały nieformalne, co utrudnia wiarygodne oszacowanie ich liczby, gdyż bazuje na sumarycznej wielkości transferów pomiędzy oboma krajami³⁷. Badanie MOP 2012 wykazało, że 44% migrantów transferujących w 2011 r. przewoziło pieniądze osobiście, 12% wykorzystywało w tym celu rodzinę i znajomych, a 36% – kierowców. Na formalne, tzn. rejestrowane, przepływy przypada więc niewielki odsetek całkowitych transferów (w badaniu MOP 2012 – niecałe 8%). Wyniki badania RDS z 2012 r.³⁸ pokazują, że migranci często łączą różne metody transferu, co tym bardziej nie ułatwia ewentualnych szacunków.

Specyfika głównych sektorów zatrudnienia

Ukraińcy pracujący w Polsce z reguły znajdują zatrudnienie w typowo migranckich niszach rynku pracy (tzw. drugorzędny/wtórny rynek pracy). Szczególnie wyraźnie widoczne jest to w przypadku danych przedstawiających strukturę zarejestrowanych oświadczeń, które stanowią najbardziej powszechną formę legalnego zatrudnienia Ukraińców w Polsce. Wynika to po części z faktu, że sam system oświadczeń został stworzony niejako w ramach wsparcia zatrudnienia sezonowego, które koncentruje się w wybranych sektorach gospodarki, takich jak rolnictwo czy budownictwo. W strukturze oświadczeń dominuje rolnictwo i sektory pokrewne.

³⁶ MPLM – Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczania bezrobocia; IDEA – Kraje śródziemnomorskie i Europy Środkowo-Wschodniej jako nowe kraje imigracyjne w Unii Europejskiej.

³⁷ Więcej na temat transferów dochodów ukraińskich migrantów pracujących w Polsce – zob. M. Grotte, *Transfery dochodów ukraińskich migrantów* [w:] Z. Brunarska, M. Grotte, M. Lesińska, *Migracje obywateli Ukrainy do Polski w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego: stan obecny, polityka, transfery pieniężne*, CMR, Working Paper nr 60(118), 2012.

³⁸ Zob. A. Górny, P. Kaczmarczyk, J. Napierała, S. Toruńczyk-Ruiz, *Raport z badania imigrantów*, *op. cit.*

W latach 2008–2013 na ten sektor gospodarki przypadała ponad połowa wszystkich oświadczeń zarejestrowanych przez powiatowe urzędy pracy (w 2013 r. – 54%).

Ponieważ przeważająca większość legalnie zatrudnionych Ukraińców podejmuje pracę na podstawie oświadczeń, a tylko stosunkowo nieliczna grupa korzysta z systemu zezwoleń, struktura zatrudnienia według branż przy uwzględnieniu łącznej liczby zarejestrowanych oświadczeń i wydanych zezwoleń w podziale na branże (wykres 3) w niewielkim stopniu odbiega od struktury dla samych oświadczeń.

Wykres 3. Struktura zatrudnienia Ukraińców według branż w 2013 r.

Źródło: na podstawie danych MPiPS, <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>.

Po zliczeniu obu form legalnego zatrudnienia³⁹ w roku 2013 otrzymujemy następujące dane: 50% Ukraińców zatrudnionych jest w rolnictwie (i pokrewnych), 12% w budownictwie (spadek w stosunku do lat poprzednich), 7% w przemyśle, 5% w handlu i 4% w gospodarstwach domowych. Badanie UCSR i Ukrstat 2008 potwierdza prymat rolnictwa (50%), budownictwa (20%), usług dla gospodarstw domowych (14%) i handlu (12%) w latach 2007–2008. Kolejna edycja badania gospodarstw domowych na Ukrainie (MOP 2012) również potwierdziła dominację tych sektorów.

³⁹ Zakładamy, że każde oświadczenie zostało wykorzystane zgodnie ze swoim przeznaczeniem, mimo że nie musi tak być. Brak jednak danych weryfikujących faktyczne wykorzystanie oświadczeń.

Dużo mówi się o zjawisku *brain waste* (lub *deskilling*)⁴⁰ wśród migrantów zarobkowych z Ukrainy w Polsce, o tym, że często decydują się oni na pracę poniżej swoich kwalifikacji. Przyczyn tego zjawiska można upatrywać np. w dominującym modelu migracji. Cyrkulację między dwoma krajami łatwiej pogodzić z pracą wymagającą niższych kwalifikacji m.in. dlatego, że łatwiej w przypadku prostych prac zorganizować zastępstwo. Istotną rolę odgrywa także dostępność tego rodzaju pracy. Przyjeżdżając na krótko, migranci chcą znaleźć zatrudnienie możliwie jak najszybciej, więc sięgają po najbardziej dostępne stanowiska. Dostęp do prostych prac dodatkowo ułatwiają sieci społeczne, natomiast dostępność prac wymagających wysokich kwalifikacji ogranicza niechęć części pracodawców do zatrudniania cudzoziemców w charakterze pracowników wysoko wykwalifikowanych⁴¹. W przypadku części migrantów nie bez znaczenia może być również bariera językowa. Badanie MOP 2012 wykazało, że tylko niecałe 7% Ukraińców pracujących w Polsce w latach 2010–2012 było zatrudnionych zgodnie ze swoim wykształceniem. Według danych MPiPS przeważającą część pracowników z Ukrainy zatrudnionych na podstawie zezwoleń na pracę stanowili w ostatnich latach robotnicy wykwalifikowani (28% w 2013 r.) i pracownicy przy pracach prostych (24%). Badania UCSR i Ukrstat 2008 oraz MOP 2012 także potwierdzają przewagę prac niewymagających wysokich kwalifikacji. Prawie 70% migrantów w latach 2007–2008 i 56% w latach 2010–2012 zatrudnionych było w Polsce w zawodach podstawowych (pozostałe najliczniejsze kategorie stanowili robotnicy wykwalifikowani używający specjalistycznych narzędzi – odpowiednio 16% i 11% oraz pracownicy sektora usług i handlu – 12% i 28%). O tym, że jest to raczej cecha migracji z Ukrainy do Polski niż migracji do Polski w ogóle, świadczy nadreprezentatywność pracowników zatrudnionych przy pracach prostych w porównaniu z innymi grupami cudzoziemskimi – na Ukraińców przypadało w 2013 r. 52% ogółu zezwoleń na pracę i aż 83% wszystkich zezwoleń wydanych dla pracowników przy pracach prostych.

Elementem składowym specyfiki pracy w wymienionych sektorach jest stosunkowo niska częstotliwość zawierania przez pracodawców umów z zatrudnianymi przez nich pracownikami cudzoziemskimi. Niestety system oświadczeń nie weryfikuje faktu zawarcia umowy. Od sierpnia 2011 r. Urząd do Spraw Cudzoziemców (UdSC) gromadzi wprawdzie dane dotyczące ro-

⁴⁰ *Brain waste* – marnotrawstwo mózgow; *deskilling* – deprecjacja kwalifikacji zawodowych.

⁴¹ O dyskryminacji migrantów z Ukrainy na polskim rynku pracy więcej zob. K. Wysieńska, K. Wencel (współpraca), *Status, tożsamość, dyskryminacja. O (nie)równym traktowaniu imigrantów w Polsce*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2013.

dzaju umowy przewidzianej do zawarcia na podstawie oświadczenia, ale nie wiadomo, na ile pracodawcy wywiązują się z deklaracji i faktycznie te umowy zawierają. Analiza liczby oświadczeń dla Ukraińców zarejestrowanych przez powiatowe urzędy pracy w 2013 r. pokazuje, że tylko niecałe 12% osób miało być zatrudnionych na podstawie umowy o pracę. Większość oświadczeń dotyczyło pracy nieetatowej – na podstawie umowy zlecenia (32%) i umowy o dzieło (56%). Można się domyślać, że wbrew czynionym deklaracjom część pracodawców nie zawiera z pracownikami umów wcale. Badanie IPS⁴² wykazało, że 47% przebadanych Ukraińców (zatrudnionych na podstawie oświadczeń w 2009 r.) miało podpisaną pisemną umowę o pracę z pracodawcą, 53% pracowało na podstawie umowy ustnej. Należy wziąć jednak pod uwagę specyfikę próby badania IPS – w badaniu udział wzięły osoby, których pracodawcy wyrazili zgodę na przeprowadzenie ankiet. W związku z tym można spodziewać się, że brak pisemnej umowy dotyczy w rzeczywistości większego odsetka migrantów. W badaniu UCSR i Ukrstat 2008 80% migrantów pracujących w Polsce w latach 2007–2008 miało zawartą z pracodawcą tylko umowę ustną (co stanowiło najwyższy odsetek na tle pozostałych rozpatrywanych krajów przyjmujących). Tylko 15% (a 12% w latach 2010–2012 według MOP 2012) pracowało na podstawie pisemnej umowy.

Zdarza się, że to sami migranci zarobkowi nie są zainteresowani podjęciem legalnego zatrudnienia. Stoi za tym przede wszystkim możliwość maksymalizacji otrzymywanej płacy netto (bez konieczności płacenia podatków i odprowadzania składek) oraz doświadczenie pracy w szarej strefie na Ukrainie i brak zaufania do formalnych instytucji⁴³. Pozostawanie w szarej strefie daje im ponadto większą swobodę zmiany pracodawcy, a także możliwość podejmowania pracy u kilku pracodawców jednocześnie. Poza tym nieoficjalne zatrudnienie jest w Polsce stosunkowo akceptowalne społecznie, wobec czego ryzyko deportacji jest niewielkie⁴⁴.

Podsumowanie

Migranci z Ukrainy stanowią najliczniejszą grupę migrantką w Polsce. Co więcej, liczba Ukraińców przebywających na terenie Polski legalnie systematycznie rośnie. Powoli wzrasta także ich stopień osiedlenia. Nieste-

⁴² M. Szyłko-Skoczny, M. Duszczyk, *Raport z realizacji zadania, op. cit.*

⁴³ M. Kindler, *A risky business?, op. cit.*

⁴⁴ K. Iglicka, A. Weinar, *Ukrainian Migration in Poland from the Perspective of Polish Policies and Systems' Theory*, „Journal of Immigrant & Refugee Studies” 2008, t. 6, nr 3.

ty ze względu na powszechne wykonywanie przez migrantów z Ukrainy nierejestrowanej pracy oraz pewną skalę nieudokumentowanych pobytów trudno oszacować zarówno liczbę Ukraińców przebywających na terenie Polski, jak i liczbę ukraińskich migrantów zarobkowych. W ostatnich latach dzięki liberalizacji polityki zatrudnienia wobec tymczasowych migrantów ze Wschodu (system oświadczeń) zanotowano wzrost zainteresowania wykorzystaniem legalnych dróg zatrudnienia w Polsce. Jednak wciąż większość przybyszów z Ukrainy przekracza granicę legalnie, ich pobyt na terenie Polski jest legalny, ale nadal podejmują się oni pracy w szarej strefie.

Oszacowanie liczby migrantów zarobkowych z Ukrainy w Polsce utrudnia dominujący wzorzec migracji Ukraińców. Ma ona charakter krótko-terminowy, często sezonowy. Zgodnie z typologią stworzoną przez OBM⁴⁵ większość Ukraińców podpada pod kategorię „cyrkulanci”⁴⁶. Krótkie pobyty w połączeniu z praktyką liczenia dokumentów a nie osób uniemożliwiają bezpośrednio wnioskowanie o liczbie migrantów na podstawie liczby wydanych dokumentów. Dodatkowo szacunki utrudniają niedoskonałość systemu oświadczeń (istotnym problemem jest brak kontroli nad faktyczną realizacją deklaracji zawartych w oświadczeniach) oraz wykorzystywanie przez migrantów z Ukrainy alternatywnych kanałów wjazdu i pobytu na terenie RP – zarówno legalnych, np. Karta Polaka czy status studenta polskiej uczelni, jak i niezgodnych z prawem, np. podejmowanie pracy przy posiadaniu wiza turystycznej lub wydanej w celu odwiedzin. Oszacowania liczby migrantów zarobkowych nie ułatwia również preferowanie przez nich nieformalnych kanałów poszukiwania pracy i transferu dochodów do kraju pochodzenia. Także specyfika sektorów rynku pracy, w których najczęściej znajdują zatrudnienie, ma znaczenie. Są to przede wszystkim sektory tzw. drugorzędne- go rynku pracy i stanowiska niewymagające wysokich kwalifikacji, głównie w rolnictwie, budownictwie oraz w gospodarstwach domowych. Charakter pracy w tych sektorach sprzyja zatrudnianiu pracowników bez umów, a niezrządkiem i bez podstawy prawnej do wykonywania legalnej pracy w Polsce.

Bardziej precyzyjna wiedza na temat rozmiaru i charakterystyki populacji ukraińskich pracowników w Polsce pozwoliłaby na prowadzenie właściwszej polityki migracyjnej wobec tej grupy migrantów. Co należałoby zatem zrobić, aby poszerzyć stan wiedzy na temat liczebności Ukraińców na

⁴⁵ A. Górny, P. Kaczmarczyk, J. Napierała, S. Toruńczyk-Ruiz, *Raport z badania imigrantów*, *op. cit.*

⁴⁶ Definiowaną jako: migranci, znajdujący zatrudnienie głównie w rolnictwie, usługach domowych, budownictwie i handlu detalicznym; zazwyczaj przebywający na terenie Polski legalnie, ale często podejmujący się nielegalnej pracy; w przeważającej mierze niewykwalifikowani robotnicy oraz studenci.

polskim rynku pracy? Przede wszystkim dążyć do likwidacji szarej strefy, między innymi przez:

- prowadzenie kampanii informacyjnej, mającej na celu poinformowanie Ukraińców o możliwościach legalnego zatrudnienia oraz konsekwencjach pracy nielegalnej,
- zwiększenie kontroli nad systemem oświadczeń (uniemożliwienie handlu oświadczeniami, monitoring realizacji deklaracji zawartych w oświadczeniach),
- sprawienie, by nielegalne zatrudnienie przestało się opłacać zarówno pracodawcom, jak i samym migrantom,
- ściganie nieuczciwych pośredników,
- uproszczenie procedury otrzymywania pozwoleń na pracę lub wydłużenie maksymalnego okresu zatrudnienia na podstawie oświadczeń (np. do roku w ciągu kolejnych 18 miesięcy),
- uelastycznienie systemu zatrudniania cudzoziemców, m.in. zapewnienie im łatwej zmiany pracodawcy.

Bibliografia

- Adamiec W., *Nieformalna giełda pracy – przypadek instytucji ekonomicznej skupiającej Ukraińców* [w:] *Między jednością a wielością. Integracja odmiennych grup i kategorii imigrantów w Polsce*, A. Grzymała-Kazłowska (red.), OBM UW, Warszawa 2008.
- Brunarska Z., *Ukraińscy migranci w Polsce: sytuacja obecna* [w:] Z. Brunarska, M. Grotte, M. Lesińska, *Migracje obywateli Ukrainy do Polski w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego: stan obecny, polityka, transfery pieniężne*, CMR, Working Paper nr 60(118), 2012.
- Forecasting migration between the EU, V4 and Eastern Europe: impact of visa abolition. Project's Final Report*, M. Jaroszewicz, M. Lesińska (red.), OSW, Warszawa 2014.
- Górny A., Kaczmarczyk P., Napierała J., Toruńczyk-Ruiz S., *Raport z badania imigrantów w Polsce*, OBME, Warszawa 2013.
- Górny A., *The role of social, economic and political networks in settlement migration to Poland: the case of Ukrainian migrants*, niepubl. praca doktorska, Department of Social Science, School of Slavonic and East European Studies, University College London, 2002.
- Grotte M., *Transfery dochodów ukraińskich migrantów* [w:] Z. Brunarska, M. Grotte, M. Lesińska, *Migracje obywateli Ukrainy do Polski w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego: stan obecny, polityka, transfery pieniężne*, CMR, Working Paper nr 60(118), 2012.

- Hosnedlová R., Stanek M., *Ukrainian migration to Spain: sociodemographic profile, mobility patterns and migratory projects* [w:] *Imigração ucraniana em Portugal e no sul da Europa: a emergência de uma ou várias comunidades*, M. Baganha, J. Margues, P. Góis (red.), Alto Comissariado para a Imigração e Diálogo Intercultural, Lizbona 2010.
- Iglicka K., Gmaj K., Borodzicz-Smoliński W., *Circular Migration Patterns. Migration between Ukraine and Poland*, Metoikos Project, EUI, Florencia 2011.
- Iglicka K., Gmaj K., *Undocumented Migration. Counting the Uncountable. Data and Trends across Europe. Country report Poland*, Clandestino 2008.
- Iglicka K., Weinar A., *Ukrainian Migration in Poland from the Perspective of Polish Policies and Systems' Theory*, „Journal of Immigrant & Refugee Studies” 2008, t. 6, nr 3.
- Jaroszewicz M., Szerepka L., *Wyzwania migracyjne w państwach wschodniego sąsiedztwa Unii Europejskiej*, OSW, Warszawa 2007.
- Kindler M., *A risky business? Ukrainian migrant women in Warsaw's domestic work sector*, IMISCOE Dissertations, Amsterdam University Press, Amsterdam 2011.
- Report on the Methodology, Organization and Results of a Modular Sample Survey on Labour Migration in Ukraine*, Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe, International Labour Organization, Budapeszt 2013.
- Stola D., *Mechanizmy i uwarunkowania migracji zarobkowych do Polski w świetle wywiadów pogłębionych z przybyszami z b. ZSRR*, „Prace Migracyjne” 1997, nr 11.
- Szyłko-Skoczny M., Duszczyk M., *Raport z realizacji zadania pt. „Przeprowadzenie badań wśród pracowników tymczasowych z państw sąsiadujących w kontekście ich aktualnych (i przyszłych) związków z polskim rynkiem pracy”*, Instytut Polityki Społecznej, na zlecenie Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2010.
- Ukrainian external labour migration*, Ukrainian Center for Social Reforms, State Statistics Committee of Ukraine, Kijów 2009.
- Wysieńska K., Wencel K. (współpraca) *Status, tożsamość, dyskryminacja. O (nie) równym traktowaniu imigrantów w Polsce*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2013.
- Ziemia obiecana? Warunki pracy cudzoziemców w Polsce*, W. Klaus (red.), Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Warszawa 2011.